

Witold Wołodkiewicz

Czy prawo rzymskie przestało istnieć? [7]

Palestra 37/1-2(421-422), 68-72

1993

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

CZY PRAWO RZYMSKIE PRZESTAŁO ISTNIEĆ ?

Redaguje Witold Wołodkiewicz

[7]

Kazuistyczny charakter prawa rzymskiego nie sprzyjał dążeniu do systematyzacji w przedstawianiu prawa. Nie sprzyjała temu również stosunkowo niewielka ilość aktów normatywnych, które by obejmowały całość obowiązującego systemu prawnego. Najdawniejsza kodyfikacja prawa w Rzymie, ustawa XII tablic (pomimo jej braku precyzji systematyzacyjnej), zawierała jednak pewne zaczątki systematyki prawa. Przedstawiała ona, w kolejności, takie zagadnienia jak: proces, organizację rodziny, spadkobranie, stosunki gospodarcze między poszczególnymi rodzinami, prawa sąsiedzkie, prawo karne, prawo publiczne i sakralne. Systematyka ustawy XII tablic nie miała jednak szerszego zastosowania przy przedstawianiu prawa rzymskiego (szczególnie poczynając od tzw. okresu klasycznego) opierała się na systematyce edyktu pretorskiego. Była to systematyka mało przejrzysta i nie oparta na przesłankach racjonalnych. Miała jednak tę zaletę, że opierała się na akcie normującym działalność pretora – urzędnika, który zajmował się stosowaniem i tworzeniem prawa. Wywodziła się

z zapowiedzi udzielenia ochrony prawnej.

Idea przedstawienia prawa w sposób zgodny z zasadami systematyki naukowej, była w Rzymie popularyzowana przez Cyncerona. Postulował on zastosowanie do przedstawiania prawa zasad systematyki naukowej, wykształconych w greckiej nauce o systematyce, *techne* (łacińska – *ars*). Podstawę systematyki wiedzy antycznej stanowiło definiowanie pojęć, przez dokonywanie ich podziałów (*definitio per divisionem*). Właściwym twórcą systematyki w prawie rzymskim był Gaius, nauczyciel prawa z II wieku n.e. Jurysta ten, w swych Instytucjach zastosował, w sposób mistrzowski, cynceroniański postulat definiowania prawa przez dokonywanie jego podziałów. Dokonany przez Gaiusa podział prawa na dotyczące osób, rzeczy i skarg (*personae – res – actiones*), a podział rzeczy na rzeczy materialne i niematerialne (*res corporales – res incorporales*), stał się podstawą współczesnych systematyzacji prawa. Podział ten przetworzony przez XIX wieczną pandektystykę stał się podstawą układu nowoczesnych kodeksów prawa cywilnego.

Sformułowany w prawie rzymskim, podział na prawo publiczne i prawo prywatne (*ius publicum* – *ius privatum*), pomimo jego krytyk (opartych na różnych przesłankach), nie stracił swej aktualności.

Innym podziałem prawa, stworzonym na gruncie prawa rzymskiego, jest podział praw podmiotowych na prawa władcze, bezwzględne, skuteczne przeciwko wszystkim (*erga omnes*) oraz na prawa względne, skuteczne tylko wobec określonej osoby, prowadzące się do stosunku między wierzycielem i dłużnikiem (*obligatio*). Podział ten stanowi podstawę rozumienia współczesnego prawa cywilnego.

Inny podział prawa, mający ogromne znaczenie w prawie rzymskim, to podział na *ius civile* (*ius Quiritium*) oraz na *ius honorarium* (*ius praetorium*). W podziale tym odzwierciedla się, tak charakterystyczna dla prawa rzymskiego, rywalizacja pomiędzy dawną archaiczną, surową i sztywną warstwą prawa rzymskich Kwiryków, a tworzonym przez pretorów prawem opartym na zasadach słuszności i dobrej wiary. Podział ten nie ma wprawdzie tak wyraźnego odniesienia we współczesnych prawach Europy kontynentalnej. Ma jednak poważne znaczenie dla zrozumienia podstaw prawa anglosaskiego.

„*Omne autem ius quo utimur, vel ad personas pertinet, vel ad res, vel ad actiones*” – „Wszelkie prawo, którym się posługujemy, odnosi się do osób, albo do rzeczy, albo do skarg (powództw)”.

(*Gaius, Institutiones I,8*)

„*Quaedam praeterea res corporales sunt, quaedam incorporales. Corporales hae sunt, quae tangi possunt, velut fundus, homo, vestis aurum, argentum et denique aliae res innumerabiles. Incorporales sunt, quae tangi non possunt, quae in iure consistunt, sicut hereditas, ususfructus, obligationes quoquo modo contractae*” – „Niektóre rzeczy są materialne, a inne niematerialne. Materialne są te, które można dotknąć, jak na przykład grunt, niewolnik, szata, złoto, srebro, jak również inne niezliczone rzeczy. Niematerialne są te rzeczy, których dotknąć nie można; polegają one na uprawnieniu, takim jak spadek, użytkowanie, zobowiązania zaciągnięte w jakikolwiek sposób”.

(*Gaius, Institutiones 2,12-14*)

„*Publicum ius est quod ad statum rei Romanae spectat, privatum quod ad singulorum utilitatem*” – „Prawo publiczne odnosi się do spraw państwa rzymskiego; prawo prywatne odnosi się do interesów poszczególnych jednostek”.

(Ulpian - D.1,1,1,2)

„...*fons omnis publicis privatique iuris*” – „[ustawa XII tablic] jest źródłem wszelkiego prawa, tak publicznego jak i prywatnego”.

(Liwiusz, 3,34,6)

„*Ius publicum privatorum pactis mutari non potest*” – „Prawo publiczne nie może być zmieniane porozumieniami osób prywatnych”.

(Papinianus - D.2,14,38)

„Przygotowuje się nowe ustawodawstwo cywilne. Ludowy Komisariat Sprawiedliwości «plynie z prądem»; widzę to. A obowiązany jest walczyć *przeciw* prądowi. Nie przejmować starego, burżuazyjnego pojęcia prawa cywilnego (nie dać się nabierać tępym i burżuazyjnym starym prawnikom, którzy je przejmują), lecz kształtować nowe. Nie ulegać Ludowemu Komisariatowi Spraw Zagranicznych, który «z obowiązku» stoi na stanowisku «przystosowania do Europy», lecz *walczyć* z tym stanowiskiem, ustanawiając nowe prawo cywilne, nowy stosunek do «prywatnych» umów itp. My niczego «prywatnego» nie uznajemy, dla nas *wszystko* co dotyczy gospodarki jest *publiczno-prawne*, a nie prywatne. (...) Stąd – rozszerzyć zakres ingerencji państwowej w stosunki «prywatno-prawne»; rozszerzyć uprawnienie państwa do uchylecia «prywatnych» umów; stosować nie *corpus juris romani* do «cywilnych stosunków prywatnych», lecz *naszą rewolucyjną świadomość prawną*;(...)”

(W. I. Lenin, *Dziela*, t.45, Warszawa 1975, str. 430. Jest to cytat z listu do D. I. Kurckiego. Na początku listu znajduje się adnotacja: „Ze specjalną prośbą: nie powielać, okazywać tylko za podpisem, nie rozpłacać, nie wygadać przed wrogami”.)

„*In personam actio est, qua agimus, quotiens litigamus cum aliquo, qui nobis vel ex contractu, vel ex delicto obligatus est, id est, cum intendimus «dare facere praestare oportere»*” - „Skargą [powództwem] względem osoby posługujemy się, gdy prowadzimy spór z kimś, kto jest wobec nas zobowiązany albo z kontraktu [umowy] albo z deliktu [czynu niedozwolonego]; to jest gdy występujemy z żądaniem, że coś powinno być nam dane, uczynione, albo inaczej świadczone”.

(*Gaius, Institutiones, 4,2*)

„*In rem actio est, cum corporalem intendimus nostram esse, aut ius aliquod nobis competere*” – „Skargą [powództwem] względem rzeczy, posługujemy się, gdy jakaś rzecz materialna jest nasza, lub przysługuje nam jakieś prawo”.

(*Gaius, Institutiones, 4,3*)

„...*ex his fluere coepit ius civile, ex isdem legis actiones compositae sunt*” – „z tych to [ustaw XII tablic] zaczęło rozwijać się prawo cywilne; na ich podstawie zostały ułożone legisakcje [formuły słowne niezbędne do wszczęcia procesu]”.

(*Pomponius, D.1,2,2,6*)

„*Nam et ipsum ius honorarium viva vox est iuris civilis*” – „Samo bowiem prawo urzędnicze jest żywym głosem prawa cywilnego”.

(*Marcianus, D.1,1,8*)

„Ius praetorium est, quod praetores introduxerunt adiuvandi, vel supplendi, vel corrigendi iuris civilis gratia propter utilitatem publicam” – „Prawo pretorskie jest tym prawem, które wprowadzili pretorzy, dla korzyści ogółu, w celu wspomagania, uzupełniania, bądź poprawiania prawa cywilnego”.

(Papinianus, D.1,1,7,1)

„In omnibus quidem, maxime tamen in iure, aequitas spectanda sit” – „We wszystkim, a szczególnie w prawie, należy mieć na względzie słuszość”.

(Paulus, D.50,17,90)